

In tweede
instantie

Søren Kierkegaard

In tweede instantie

Zeven christelijke voordrachten

vertaald door

Lineke Buijs en Andries Visser

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

Kierkegaards toespraken 11

In deze serie zijn verschenen:

Voor die ene die lezen wil (deel 1)

Het goede komt van boven (deel 2)

Geduld doet leven (deel 3)

De lafheid te lijf (deel 4)

God zoeken, liefde en dood (deel 5)

Onverdeeld één ding te willen (deel 6)

Leren van de lelie en de vogel (deel 7)

De school van het lijden (deel 8)

Onbezorgd als de vogel en de lelie (deel 9)

De tegenkant van het lijden (deel 10)

In tweede instantie (deel 11)

Onveranderlijk geliefd (deel 12)

Toespraken van Søren Kierkegaard

Gedachten die in tweede instantie pijnlijk zijn – tot opbouwning, oorspronkelijk *Tanker, som saare bagfra – til Opbyggelse, Christelige Foredrag*, in *Christelige Taler*, Kopenhagen 1848.

Vertaald uit het Deens door Lineke Buijs en Andries Visser

ISBN 9789463692908

© 2024 Buijten & Schipperheijn Motief, Amsterdam

Ontwerp: Aperta, Jan Johan ter Poorten

www.buijten-motief.nl

Inhoud

GEDACHTEN DIE IN TWEEDE INSTANTIE PIJNLIJK ZIJN – TOT OPBOUWING

- I Bewaar je voet, wanneer je naar het huis
van de Heer gaat – 9
 - II ‘Zie, wij hebben alles achtergelaten en zijn u gevolgd;
wat zal dan ons deel zijn?’ – en wat zal ons deel zijn? – 26
 - III Alle dingen zullen voor ons meewerken
ten goede – *als* we God liefhebben – 42
 - IV Er komt een opstanding van de doden,
van rechtvaardigen – en onrechtvaardigen – 60
 - V We zijn nu dichterbij de verlossing – dan toen we
gingen geloven – 76
 - VI Zalig is het – smaadt te verduren voor een goede zaak – 86
 - VII Hij is geloofd in de wereld – 101
- Bij de vertaling – 117
Noten – 120

Gedachten
die in tweede instantie
pijnlijk zijn
– tot opbouw¹

Christelijke voordrachten²

door S. Kierkegaard

Kopenhagen, 1848

Het christelijke heeft geen *verdediging* nodig, is niet gediend met een of andere *verdediging* – het gaat de confrontatie aan; het te verdedigen is de meest onverdedigbare manier om het te verdraaien, de meest *averechtse*, de gevaarlijkste – het is een *onbewust geraffineerde vorm van verraad*. Het christelijke gaat de confrontatie aan, en vanzelfsprekend doet het dat in de christenheid in tweede instantie.³

I

Bewaar je voet, wanneer je naar het huis van de Heer gaat⁴

WAT IS ALLES STIL IN HET HUIS VAN GOD, wat heerst daar een rust. Wie binnenkomt heeft het gevoel dat hij met één stap op een verafgelegen plek komt, oneindig ver weg van alle lawaai en geschreeuw en geroep, van de verschrikkingen van het bestaan, van de stormen van het leven, ver van het toneel van vreselijke gebeurtenissen, of de uitputtende verwachting ervan. Waarheen je daarbinnen je blik ook richt, alles zal je veilig en gerust stemmen. De hoge muren van het eerbiedwaardige gebouw staan vast verankerd, ze bieden een stevige omheining rondom dit beschutte toevluchtsoord; onder zijn machtige gewelven ben jij vrij van iedere druk. En de schoonheid van wat je hier omgeeft, met zijn pracht, zal een vriendelijke indruk op je maken, uitnodigend, ze wil deze heilige plaats als het ware aantrekkelijk voor je maken, door je tevens te herinneren aan (daar mag je van uitgaan) de goede en rustige tijden, die dit soort vreedzame ondernemingen mogelijk hebben gemaakt. Kijk, de man die de afbeeldingen in steen heeft gebeiteld heeft daar veel tijd voor nodig gehad, en al die tijd moeten zijn levensomstandigheden

vredig en veilig zijn geweest. Niemand moet hem storend in de weg zijn gekomen, en niets wat op een of andere manier zijn hand of zijn gedachte onzeker kon maken moet hem zijn overkomen: als kunstenaar heeft hij in vrede volkomen rust nodig gehad – wat hij tot stand heeft gebracht herinnert dan ook aan deze rust. En kijk, wie de stof geweven heeft waarmee de preekstoel bekleed is, moet rust hebben gehad om in stilte aan het werk te zijn, aan het werk dat tot bloei komt in tijden van vrede, en waar in tijden van oorlog geen behoefte aan is. En de vrouw die er het gouddraad op naaide, zij moet de gelegenheid hebben gehad om er ongestoord en ijverig mee aan het werk te zijn, alleen daarmee bezig, en met de gedachte ieder steekje met dezelfde grote zorgvuldigheid aan te brengen.

Wat gaat daar een rust en een kalmte van uit – maar wat schuilt er een groot gevaar in deze gerustheid! En daarom is toch eigenlijk alleen God in de hemel in staat om, in de realiteit van het leven, zo voor de mensen te preken dat het werkelijk iets uitricht; want hij heeft de omstandigheden, de lotgevallen, hij heeft elke situatie in zijn macht. En wat die omstandigheden betreft – wanneer ‘jij’ daarin verkeert, wanneer ‘jij’ degene bent die erin verwickeld is, dan is hun welsprekendheid indringend en opwekkend. Dat zul je zelf ook wel ondervonden hebben. Als jij zelf die zieke bent, die midden in de nacht slapeloos op zijn ziekbed ligt, of al ben jij alleen maar degene die midden in de nacht aan het bed zit van de zieke met zijn pijn, en die met angstwekkende helderheid alle slagen van de klok telt, en iedere zucht van de zieke, maar zonder enige verlichting te vinden in de eentonigheid ervan of in hun aantal – als jij dan dat mooie lied ‘Midden in de winternacht’ hoort,⁵ over de geboorte van onze verlosser: geloof je dan dat alle sprekers bij elkaar deze uitwerking teweeg zouden kunnen brengen? En waarom niet? Omdat het ziekbed en dat nachtelijke uur met veel meer macht preken dan alle sprekers, en weet

hebben van dit geheim: zo tot jou te spreken dat het tot je doordringt dat het om jou gaat, bij uitstek om 'jou', niet om degene die naast je zit, niet de mensen daarbuiten, maar dat er bij uitstek tot 'jou' gesproken wordt, jij die je alleen voelt, alleen in de hele wereld, alleen, midden in de nacht op dat ziekbed. Of als een mens op sterven ligt, en men eerlijk en oprecht niet voor hem verzwegen heeft wat men in deze tijd voor een stervende wil verzwijgen, wat echter voor hem wel het belangrijkste is om te weten, dat het voorbij is: geloof je niet dat het eenvoudige, troostende woord van de meest simpele mens hier een heel andere uitwerking zal hebben dan alle woorden van de meest beroemde spreker op iemand die gezond en wel, naar zijn eigen idee ook geestelijk vitaal, in alle rust in de meest schitterde kathedraal zit te luisteren – en de voordracht misschien beoordeelt. En waarom zal dat eenvoudige woord een totaal andere uitwerking hebben? Omdat de dood zich verstaanbaar weet te maken, als het gaat om de vraag wie het hier betreft, omdat hij jou weet duidelijk te maken dat 'jij' het bent, dat het jou betreft, dat het niet om iemand anders gaat, niet om je buurman of je overbuur of iemand anders hier in de stad, maar dat 'jij' het bent die gaat sterven.

Zo gaat het toe in de werkelijkheid van het leven, wanneer God degene is die met behulp van de omstandigheden preekt tot opwekking. Maar nu in Gods huis, in dat prachtige huis van God, wanneer de dominee preekt – ter geruststelling! Vooral wanneer hij ernaar streeft aan de menselijke eisen te voldoen, of aan wat we de eisen van de tijd noemen. Want terwijl de mensen in deze tijd steeds meer bevreesd raken, steeds banger worden om zelf in de werkelijkheid iets verschrikkelijks mee te maken, aan de macht van de omstandigheden te zijn overgeleverd, worden ze aan de andere kant steeds kieskeuriger in hun verlangen naar hoogdravende woorden van welsprekendheid. Niet in ernst wil men iets over het verschrikkelijke horen, men wil het naspelen, ongeveer

zoals krijgslieden, of liever gezegd niet-krijgslieden, oorlogje spelen in vredestijd. Men wil in kunstzinnig opzicht het onderste uit de kan, als het om de schoonheid van de omgeving gaat, kunstzinnig gezien eist men van de spreker het onderste uit de kan. Maar daarbij wil men zelf, werelds en vooral niet te vroom, in alle rust in Gods huis zitten, omdat men maar al te goed weet dat geen enkele spreker die andere macht bezit, de macht die alleen hij heeft die de wereld bestuurt, om een mens te grijpen, hem in de macht van de omstandigheden te storten, ervoor te zorgen dat gebeurtenissen, beproevingen en aanvechtingen voor hem in alle ernst preken tot opwekking.

Er is in het leven, in de gewone loop der dingen zoveel dat een mens in slaap wil sussen, hem wil leren zeggen 'vrede en geen gevaar'.⁶ Daarom gaan we naar Gods huis, om uit de slaap gewekt te worden en om uit de betovering verjaagd te worden. Maar wat als er dan in Gods huis soms zoveel is dat ons in slaap wil sussen! Zelfs wat op zich opwekkend is, gedachten, overwegingen, voorstellingen, kan door de macht van gewoonte en eentonigheid zijn betekenis totaal verliezen, zoals een springveer zijn spanning kan verliezen, het enige waardoor hij toch eigenlijk is wat hij is. En om nog wat dichterbij het onderwerp van deze toespraak te komen: het is natuurlijk goed, verantwoord, het is zonder meer plicht de mensen keer op keer uit te nodigen om naar het huis van de Heer te komen, hen daartoe op te roepen. Maar je kunt er zo aan gewend raken deze uitnodiging te horen, dat ze haar betekenis verliest, zodat de mensen ten slotte wegblijven en het erop uitloopt dat die uitnodiging de kerk leeg preekt. Of je kunt er zo aan gewend raken deze uitnodiging te horen, dat ze onwerkelijke voorstellingen teweegbrengt bij degenen die komen, dat ze ons naar ons eigen idee belangrijk maakt, dat *wij* niet zijn zoals degenen die wegblijven. Ze kan ons zelfvoldaan maken en gerust, omdat ze ons verstrikt in een vorm van zinsbedrog, alsof het, aan-

gezien wij zo dringend worden uitgenodigd, God is die behoefte heeft aan ons, alsof niet juist wij degenen zijn die, in vrees en beven,⁷ zouden moeten bedenken wat hij van ons kan verlangen, alsof niet juist wij degenen zijn, die in alle oprechtheid God zouden moeten danken dat hij überhaupt met ons van doen wil hebben, dat hij het wil verdragen en wil toelaten dat wij tot hem naderen, wil verdragen dat wij de euvele moed hebben te geloven dat hij zich om ons bekommert, dat hij onbeschroomd te boek wil staan als degene die onze God en onze Vader wordt genoemd.

Laten we dan over deze kwestie eens op een andere manier spreken, door te spreken over deze woorden uit Prediker:

Bewaar je voet, wanneer je naar het huis van de Heer gaat.

Bewaar je voet, wanneer je naar het huis van de Heer gaat. Want het is een hoogst verantwoordelijke zaak om naar het huis van de Heer te gaan. Vergeet niet: hij die daar aanwezig is, hij is degene die in de hemel is – en jij bent op aarde. Maar beeld je niet in dat hij in zijn verhevenheid ver weg is: de ernst en de verantwoordelijkheid is nu juist dat hij, die oneindig verheven is, heel dichtbij je is, dichterbij dan de mensen die dagelijks om je heen zijn, dichterbij dan je meest vertrouwde vriend, aan wie je denkt je helemaal te kunnen laten zien zoals je bent. Verhevenheid en afstand lijken aan elkaar te beantwoorden, zodat wie verheven is ook op afstand is; gelijkheid en nabijheid lijken aan elkaar te beantwoorden, zodat wie jou nabij is, ook je gelijke is: maar wanneer de verhevenheid jou heel nabij is en toch verhevenheid is, dan bevind je je in een moeilijke positie. Toch is juist God, de oneindig verhevende, je in het huis van de Heer in zijn verhevenheid heel nabij. Want met God is het niet als met een mens, die als het erop aankomt toch wat minder verheven wordt wanneer hij jou, de geringe, na-

bijkomt, zich met jou inlaat. Nee, God kan de geringste heel nabijkomen, en is daar dan toch in zijn oneindige verhevenheid. Wat een eeuwige ernst, wat een moeilijke positie! Want al ben je maar ergens waar iemand aanwezig is die je niet kent, dan gedraag je je doorgaans toch een beetje anders, en wanneer de machtigste en meest verheven persoon van het land aanwezig is, gedraag je je heel anders, omdat hij zo verheven is, en omdat jij hem vrijwel nooit te zien krijgt. Maar God in de hemel is op een heel andere manier verheven, en toch, wanneer jij naar het huis van de Heer gaat, is God in zijn oneindige verhevenheid jou heel nabij, dichterbij dan je bij jezelf bent, omdat hij zelfs de gedachte van je begrijpt en ontdekt die je zelf niet begrijpt. Wat een enorm gewicht van verantwoordelijkheid, dat de oneindig verhevende, hij aan wie jij je misschien het liefst in je beste gedaante zou willen laten zien, dat hij – en wel in zijn verhevenheid – jou heel nabij is, dat hij – en wel in zijn verhevenheid – jou van heel dichtbij ziet, zoals zelfs degene die elke dag om je heen is jou niet ziet. Zelfs als jij, wanneer jij je realiseert dat je voor de allerhoogste verschijnt, zou proberen je anders voor te doen dan je bent, dat gaat je niet lukken – daarvoor is hij te oneindig verheven, ja, en nu komt het weer, daarvoor is hij jou te nabij. Kan een mens, wanneer hij tegenover de koninklijke majesteit geplaatst wordt, even de draad kwijt zijn en vergeten wat hij ook alweer wilde zeggen: verschrikkelijk is het tegenover God geplaatst te worden; want die koninklijke majesteit is lang niet zo verheven als God, en hij kan je ook niet zo nabijkomen.

Neem je dus in acht wanneer je naar het huis van de Heer gaat. Wat wil je daar? Je wilt de Heer je God aanroepen, hem loven en prijzen. Maar is het je werkelijk ernst, in alle oprechtheid? Je weet dat er in de taal geen plechtiger uitdrukking is, als het erom gaat oprechtheid van iemand te verlangen, dan wanneer tegen hem gezegd wordt: is dit voor God jouw overtuiging, jouw me-

ning? En in het huis van de Heer ben je immers *voor God*. Is dus dat aanroepen, waarmee je God aanroept, is dat voor God oprecht gemeend? Wat is dat eigenlijk, oprechtheid voor God? Dat is dat jouw leven tot uitdrukking brengt wat je zegt. Wij mensen moeten met minder genoegen nemen, namelijk dat de een de ander plechtig verzekert dat dit of dat zijn oprechte mening is. Maar God in de hemel, hij de oneindig verhevene, liever gezegd – en ja, daar komt het weer – God die de harten kent, en die jou heel nabij is: God wil maar één soort oprechtheid verstaan, namelijk dat iemands leven tot uitdrukking brengt wat hij zegt. Elke andere vorm van oprechtheid, elke andere vorm van plechtigheid, elk alleen maar verzekeren dat je meent wat je zegt: het is voor God een vorm van bedrog, van onwaarheid, een dergelijke manier van aanroepen is vrijpostigheid tegenover hem. Neem jezelf in acht, vraag je af of dat aanroepen van je, in plaats van God ermee te behagen, geen vrijpostigheid is tegenover God. Neem je in acht, opdat jij niet, in zelfbedrog, omdat je jezelf niet verstaat, zo vrijpostig bent dat je God bedriegt. Alsof jij in je hart wel die vrome gevoelens hebt, maar die hebben geen macht over je, om je leven te veranderen, om je leven uitdrukking van die gevoelens te laten zijn. Wij mensen klagen er vaak over dat het ons aan woorden en uitdrukkingen voor onze gevoelens ontbreekt, dat de taal ons niet te hulp wil komen, dat wij, en misschien tevergeefs, naar woorden speuren. Voor God hoef je over zoiets niet in te zitten; alleen als je leven tot uitdrukking brengt dat je deze gevoelens hebt, ja, dan ben je oprecht voor God, en is die praatlustige oprechtheid geheel overbodig.

Of misschien ga je naar het huis van de Heer om God te bidden om zijn hulp en bijstand. Neem jezelf in acht voor wat je doet, heb je wel echt, heb je voor God jezelf erin verstaan wie het eigenlijk is die je te hulp roept, wat het zeggen wil om zijn hulp in te roepen, waartoe dat je verplicht? Zijn het misschien wereldse

beslommeringen, kinderlijke zorgen, onbeduidendheden, waarvoor je zijn hulp wilt invoeren – en dan niet met de bedoeling dat hij je zal helpen ze te vergeten, maar om je ermee bezig te houden. Is het dus voor onbeduidendheden, die jij misschien morgen alweer vergeten bent, en daarmee dan ook het bepaald niet onbeduidende, dat jij de bijstand van de allerhoogste inroept: dan heb je met God de spot gedreven – en hij vergeet niet dat jij zijn hulp ingeroepen hebt. Een arts wordt terecht ongeduldig, wanneer kinderachtige ouders hem voor iedere onbeduidendheid laten roepen, zodat het allemaal alweer over is wanneer hij komt, en de aanleiding waarom hij geroepen werd al bijna vergeten is. Zou God, de almachtige, zich dan op die manier willen laten behandelen? Of zou jij het lef hebben te denken dat het God is die jou moet dienen, dat hij, de allerhoogste, onmiddellijk beschikbaar zou moeten zijn om naar jouw gebeden te luisteren, en jouw wensen te vervullen? Nee, als jij je met hem inlaat, dan ben jij het die daarmee onvoorwaardelijk verplicht is te gehoorzamen en te dienen. En als jij dit niet begrijpt, dan is het pure vrijpostigheid je met hem in te laten, vrijpostigheid zijn hulp in te roepen. Hij is inderdaad de almachtige, en hij kan alles wat hij wil; dat ziet er haast verleidelijk uit, alsof jij alleen maar hoeft te wensen. Maar neem jezelf in acht: geen onbezonnen woord wrekt zich zo als een onbezonnen gebed tot God, en geen woord is zo verplichtend als het gebed dat God aanroept om hulp; want het verplicht jou ertoe om je nu ook onvoorwaardelijk te laten helpen zoals hij dat wil. Een mens kun je om hulp vragen, en het vergeten zijn wanneer hij met zijn hulp aankomt; een mens kun je om hulp vragen, en wanneer hij jou vervolgens niet wil helpen zoals jij wilt, dan kun je zeggen ‘dat was niet waar ik om vroeg’. Maar als je God om hulp hebt gevraagd, dan ben je gebonden, je bent eraan gebonden om de hulp te aanvaarden die hij goed acht. Zo’n schreeuw om hulp hoor je maar al te vaak, en ook de schreeuw dat er helemaal geen

hulp komt: er is echter altijd hulp. Maar het hart van een mens is zo arglistig, en het houdt zich zo weinig aan zijn woord; wanneer de hulp juist datgene blijkt te zijn waar men het meest voor terugdeinst, dan zegt men: ‘Dat is toch geen hulp!’ En toch, als deze hulp van God komt, en als jij om hulp gebeden hebt: dan ben jij verplicht de hulp te aanvaarden en die gelovig en dankbaar hulp te noemen.

Of je gaat misschien naar het huis van de Heer om door een belofte aan God een verplichting op je te nemen bij een bepaald voornemen, een beslissing voor de toekomst: neem jezelf in acht voor wat je doet. Heb je jezelf werkelijk verstaan in wat het zeggen wil God iets te beloven, is wat jij God belooft iets wat een mens God kan en mag beloven, is het niet iets waarmee wij mensen onszelf kunnen misleiden door het elkaar te beloven, is het iets waar God mee instemt dat je het hem belooft? Anders is het immers vrijpostigheid. En heb je jezelf er werkelijk in verstaan hoezeer een belofte aan God jou verplicht? ‘Een belofte is een valstrik’, zegt men⁸ – en een belofte aan God, als die is wat ze moet zijn, en als ze wordt wat ze moet worden, dan is ze allesbehalve een valstrik, dan is ze een bevrijdend leidsnoer: maar wat als dat niet zo is? Als jij jezelf niet verstaat in wat je aan God belooft, als je er geen ware voorstelling van hebt wat je God kan en mag beloven: dan verlies je God, je went je ziel eraan met God en Gods naam lichtvaardig en oppervlakkig om te gaan. En als je je niet houdt aan wat je God belooft, dan verlies je jezelf. En één is er toch steeds aan wie een mens niet kan ontkomen: zichzelf, en er is er nog een: God in de hemel!

Neem jezelf dus in acht, wanneer je naar het huis van de Heer gaat. Denk aan het woord van Prediker: ‘Wees niet overijld met je mond, en laat je hart niet inderhaast iets voor Gods aangezicht uitspreken; want God is in de hemel en jij bent op aarde. [...] Wanneer je God een belofte doet, wees dan niet traag die in te los-

sen; want hij scheidt geen genoeg in dwazen; wat je belooft, los het in. Je kunt beter niets beloven, dan dat je belooft en het niet inlost.⁹

Bewaars je voet, wanneer je naar het huis van de Heer gaat. Want misschien kom je daar heel wat meer te weten dan je eigenlijk zou willen, en misschien doe je daar een indruk op waar je later tevergeefs vanaf probeert te komen. Neem je dus in acht voor het vuur: het brandt.

Je hoort het keer op keer, het wordt in de wereld als een uitgemaakte zaak beschouwd, dat de mensen zo graag de waarheid willen kennen, als ze daar maar aanleg en tijd voor hadden, en als men die voor hen helemaal helder zou kunnen maken. Wat overbodig om daar over in te zitten, wat een slim bedachte uitvlucht! Ieder mens heeft heus aanleg genoeg om de waarheid te kennen: zou God in de hemel soms zo onmenselijk zijn wie dan ook te hebben bevoordeeld! En ieder mens, zelfs wie het razend druk heeft, heeft heus ook tijd genoeg om de waarheid te leren kennen, niets is zekerder, want hij *moet* tijd hebben. Dat wie het druk heeft daar net zo weinig tijd voor heeft als een leegloper is bepaald geen bewijs van het tegendeel! En omdat iedereen aanleg en tijd genoeg heeft, spreekt het vanzelf dat het ook niet zo moeilijk kan zijn de waarheid helemaal helder te krijgen – als een mens die zelf echt helder krijgen *wil*. Maar hier ligt nu juist de moeilijkheid: het is zo gemakkelijk de schuld te schuiven op een gebrek aan aanleg, op een gebrek aan tijd, en op het duistere karakter van de waarheid, en dan komt het zo sympathiek over en is het zo aannemelijk dat men de waarheid heel graag zou willen kennen.

Maar heus, zo is het echt niet. Wie zichzelf ook maar een beetje kent, weet uit eigen ervaring heel goed dat het eerder zo is dat een mens diep van binnen een verborgen angst en huiver voor de waarheid heeft, een vrees om te veel te weten te komen. Of ge-

loof je werkelijk dat ieder mens de oprechte wens heeft om grondig te weten te komen wat zelfverloochening is, het zo duidelijk gemaakt te krijgen dat iedere verontschuldiging, iedere uitvlucht, iedere verdoezeling, ieder zich vastklampen aan anderen onware maar gunstige mening voor hem afgesneden wordt? Geloof je dat? Je antwoord op die vraag hoeft ik niet af te wachten; want als dat het geval was, dan zou ieder mens waarachtige zelfverloochening hebben, omdat dit nu juist de eerste vorm van zelfverloochening is. Maar zelfs een beter mens, die zijn eerste huiver voor de waarheid overwonnen heeft, en er niet op een heel wereldse manier voor terugschrikt haar te weten te komen: zelfs hij, hij die dus in alle oprechtheid toegeeft dat hij uit eigen ervaring heel goed weet dat we de waarheid helemaal niet zo graag willen leren kennen – zelfs hij, liever gezegd, juist hij zal zeker toegeven dat hij vaak, en vaak genoeg terecht, zichzelf wantrouwt, dat hij zich soms ook voor de waarheid verbergt, zoals Adam tussen de bomen,¹⁰ dat hij dan graag ergens bij vandaan sluipt en juist ergens naar toe sluipt, dat hij soms ook liever wegkruipt in de duisternis, waar alles een beetje in de schemer blijft, dan dat de waarheid het al te licht om hem heen zou maken.

Neem jezelf daarom in acht, wanneer je naar het huis van de Heer gaat, want daar krijg je de waarheid te horen – tot opbouw, ja, dat is waar. Maar neem jezelf wel in acht voor het opbouwende, want er is niets, niets zo mild als het opbouwende, maar er is ook niets zo heerszuchtig. Het opbouwende is allerminst vrijblijvend, er is niets zo bindend. En in Gods huis kom je de waarheid te weten – niet van de dominee; aan zijn invloed kun je je, en moet je je in zekere zin ook onttrekken, maar je komt haar te weten van God of voor God. Juist dit is de ernst van de waarheid, dit is de waarheid, dat jij haar, voor God, te weten komt; waar het vooral op aan komt is dit: voor God. In Gods huis is er één aanwezig, die samen met jou weet dat jij, dat juist jij de waar-

heid te weten bent gekomen. Neem jezelf in acht voor dit medeweten; aan dit medeweten ontsnap je nooit meer, terug de onwetendheid in, dat wil zeggen, zonder schuld ontsnap je daar niet aan, en aan het besef van deze schuld valt ook niet te ontkomen.

Neem jezelf daarom in acht, dat je niet te veel te weten komt, dat je niet te weten komt dat wat jij verzekert, dat je zo graag de waarheid zou willen leren kennen, dat die verzekering een inbeelding is, of erger nog, dat die onwaarheid is – en ondertussen verloopt je leven daarbij vrolijk, en maakt die verzekering jou een prettig mens in eigen ogen, en aangenaam in die van anderen. Neem jezelf in acht, dat je daar, in Gods huis, niet te weten komt – maar dat weet jij natuurlijk al; door wat jij allemaal weet verhef je je misschien zelfs boven de eenvoudige sprekers, die het over dat soort verouderde zaken willen hebben, die ieder kind weet – neem jij jezelf dan wel in acht, dat jij het daar, in Gods huis, niet op zo'n manier te weten komt dat je het nog moet begrijpen ook: dat van jou verlangd kan worden dat je in zelfverloochening alles op zult geven waarin de natuurlijke mens zijn leven heeft, zijn lust, zijn tijdverdrijf. Heb je er weleens over nagedacht wat levensmoeheid eigenlijk is?²¹ Dat levensmoeheid vaak ontstaat, wanneer al het eindige een mens ontnomen is, terwijl hij toch in leven blijft. Alles om hem heen wordt dan zo leeg en kaal en lusteloos, en de tijd duurt dan zo onbeschrijfelijk lang, ja, het is voor hem alsof hij dood is. De zelfverloochening noemt dat 'afsterven' – en de waarheid leert ons dat een mens aan de eindigheid moet afsterven (haar lust, haar bezigheden, haar ondernemingen, haar tijdverdrijf), dat hij door deze dood heen moet naar het leven, moet smaken (zoals dat genoemd wordt: de dood smaken) en gaan begrijpen hoe leeg alles is waarmee de drukte het leven vult, hoe onbeduidend de lust van de ogen is en de aardse begeerte van het hart¹² – helaas, van nature verstaat de